

გ. ჩუბინაშვილის სახ. ქართული ხელოვნების ისტორიის ინსტიტუტი
საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია

ქართული ემბაზების ტიპოლოგიის საკითხისათვის

თიანეთის რაიონში, სოფელ საყარაულოს მახლობლად მდებარე ჟაღეთის სამნავიანი ბაზილიკის სამხრეთის გარშემოსავლელის აღმოსავლეთ ნაწილში აღმოჩენილი, VI-VII საუკუნეების ქვის ემბაზი იშვიათი მაგალითია ამგვარი დანიშნულების ძეგლთა შორის¹. იგი შუა საუკუნეების ქართული ხელოვნების უნიკალურ ნიმუშს წარმოადგენს და საგანგებო ყურადღებას იმსახურებს.

1961-1962 წლებში ნ. ქადეიშვილის მიერ ჟაღეთის არქიტექტურულ ძეგლზე მუშაობისას ჩატარებული გაწმენდითი სამუშაოების დროს გათხრილი იყო ტაძრის ტერიტორია და მრავალ კონსტრუქციულ და არქიტექტურულ დეტალს შორის აღმოჩენილ იქნა რელიეფური გამოსახულებებითა და ორნამენტული დეკორით შემკული ქვის ემბაზიც,² რომელიც დღეს თიანეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში ინახება.

ნ. ქადეიშვილი, საფუძვლიანი კვლევის შედეგად, VIII-IX საუკუნეებით განსაზღვრავს ტაძრის აგების დროს და აღნიშნავს, რომ გარშემოსავლელი, რომლის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში ნაპოვნი იყო ქვის ემბაზი, ფუნქციურად მჭიდროდა დაკავშირებული ეკლესიასთან. მისი საერთო გადაწყვეტა ცხადყოფს, რომ იგი თავიდანვე გააზრებული ყოფილა ოსტატის მიერ და

1. ჟაღეთის ემბაზი ნათლისღების სცენის გამოსახულებით. VI-VII სს.

აგებულია ტაძართან ერთად. გარშემოსავლელის სამხრეთის ნაწილი, ავტორის აზრით, პირვანდელი სახითაა შემორჩენილი და მის აღმოსავლეთით მდებარე საგანგებო სადგომი განკუთვნილი ყოფილა სანათლაგად. სადგომს სწორკუთხა ფორმა ჰქონია, რომლის შიდა სიგრძე თაღით ორ ნაწილად იყოფოდა. დასავლეთიდან ვიწრო შესასვლელი ჰქონია, აღმოსავლეთის კედლის წყობის სისქე კი, ავტორის მტკიცებით, მოწმობს იმას, რომ ამ კედელში მცირე ზომის აფსიდი ყოფილა გამოყვანილი (ისევე როგორც ბოლნისში, არმაზში, სანაგირეში და სხვ.).³ ამგვარად, ჟაღეთის ტაძარში სანათლაგის არსებობა უეჭველია, რაც, ამ და მოგვიანო ხანის ქართულ არქიტექტურულ ძეგლებში, სანათლაგთა იშვიათობის გამო, ძეგლს საინტერესო ნიმუშად აქცევს. სწორედ აქ მდგარა ქვის ემბაზიც, რომელიც, როგორც ჩანს, ტაძრისათვის საგანგებოდ ყოფილა განკუთვნილი (ილ. 1).

ცნობილია, რომ აღმოსავლეთქრისტიანულ სამყაროში, ჯერ კიდევ ადრეული ხანიდან ერთ-ერთი უმთავრესი რიტუალის – ნათლისღების ლიტურგიის ჩასატარებლად ორი ტიპის სათავსი-ბაპტისტერიუმი იგებოდა: I – დამოუკიდებელი ნაგებობები ანუ იზოლირებული ბაპტისტერიუმები, გეგმით მრგვალი ან კვადრატული, უფრო ხშირად ოქტოგონის ფორმისა, რომელთა ცენტრში, როგორც წესი, შენობის ფორმის შესაბამისი აუზი იყო განლაგებული. მაგალითისათვის შეიძლება მოვიყვანოთ კონსტანტინოპოლის აია სოფიას ტაძრის V საუკუნის ბაპტისტერიუმი, რომელიც ბიზანტიური ხელოვნების ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან და ტიპურ ნიმუშს წარმოადგენს.⁴ იგი ეკლესიის სამრეთ-დასავლეთით მდებარეობს და მისგან პატარა ეზოთია გამოყოფილი. გარედან მართკუთხა, აფსიდიანი ნაგებობის ინტერიერი რვაწახნაგაა და ოთხი ექსედრი აქვს. ბაპტისტერიუმში იდგა საკმაოდ მოზრდილი, სრულიად სადა, წრიული ფორმის მონოლითური მარმარილოს აუზი, ორივე მხარეს სამ-სამი საფეხურით.

ამგვარ ბაპტისტერიუმთა მაგალითები განსაკუთრებულად მრავალია: ნეაპოლის (400 წ.), რა-

ვენისა (V ს.) და სხვ.

II – ტაძრის ინტერიერში შემავალი ბაპტისტერიუმები ჩვეულებრივ კვადრატული ან მართკუთხა ფორმისაა და არ გამოირჩევა რაიმე სპეციფიკური არქიტექტურული ნიშნებით. მათ დანიშნულებაზე მხოლოდ ინტერიერის გადაწყვეტა მიუთითებს – სწორედ აქ, როგორც წესი, ტრადიციულად აუხს, ან უფრო ხშირად, მოძრავ ემბაზს განათავსებდნენ. ამგვარ დარბაზთა შორის ყველაზე უძველეს მაგალითად ითვლება 230 წლით დათარიღებული „ქრისტიანთა სახლის“ ბაპტისტერიუმში დურა-ვეროპოსში, ეფერატზე, სადაც მოძრავ ემბაზს გარშემორტყმული აქვს სვეტებიანი არკოსოლიუმი. ემბაზიც და არკოსოლიუმიც ქვისგანაა გამოთლილი.⁵ მსგავსია შედარებით გვიანი ხანის (VI ს-ის დასაწყისის) გალატას ბაზილიკის სანათლაიც.⁶

მოძრავი ემბაზების არსებობას ა. ორლანდოსი ჯერ კიდევ ადრექრისტიანულ პერიოდში ადასტურებს. ადრეულ მაგალითად მას დოდეკანების მოძრავი ემბაზები მოჰყავს, რომლებსაც, აგტორის თქმით, აბაზანების ფორმა ჰქონდა და შემკული იყო მოზაიკური დეკორით.⁷ მათ შორის რამდენიმე ემბაზის სქემასა და აღწერას ა. ხაჩატრიანიც გვაძლევს.⁸ ამგვარი ემბაზების გაჩენის საკითხთან დაკავშირებით საგულისხმოა ერთი ისტორიული ცნობა იმის თაობაზე, რომ 378 წელს, იმპერატორ ვალენსის გარდაცვალების შემდეგ, კაპადოკიის კეისარმა ბასილმა საგანგებო ბრძანებულება გასცა მოძრავი ემბაზების გავრცელების შესახებ, რომლებიც ძვირფასი ლითონისაგან უნდა დაემზადებინათ.⁹ უ. ლაფონტენ-დოზონი აღნიშნავს, რომ ეს ცნობა სომხურ წყაროებშიც დასტურდება: 719 წელს შემდგარი დვინის კრების მე-13 დებულება სავალდებულოდ ხდის ემბაზების გამოკვეთას მხოლოდ ქვისაგან და არა ხისა და ლითონისაგან, როგორც ეს ჩვეულებრივ ამ ხანამდე ხდებოდა. მკვლევარი ასკენის, რომ სომხეთისათვის, რომლისთვისაც უცნობი იყო დამოუკიდებელი ნაგებობა-ბაპტისტერიუმები, ამგვარი წესის დანერგვა იოლი იქნებოდა. ეს ფაქტი საქართველოსთვისაც საგულისხმო უნდა ყოფილიყო; მით უფრო, რომ ზოგიერთ წყაროში მითითებულია, რომ მოძრავი ემბაზები გამოიყენებოდა და გავრცელებული იყო ქრისტიანული სამყაროს მრავალ სხვადასხვა რეგიონში.¹⁰

მოძრავი ემბაზების გავრცელებას ადრექრისტიანული პერიოდის დასასრულისათვის თვით ნათლობის რიტუალის შეცვლაც უკავშირდება: მთელი ტანით „შთაფლვა“ შეიცვალა მოზრდილთა, მოგვიანებით კი ბავშთა, მხოლოდ ნაწილობრივი „დასველებით“, ლიტურგიისას წყლის გადავლება დაიწყო. ანუ ნათლისღების აქტი საიდუმლოდ გარდაიქმნა. მკვლევართა აზრით, სწორედ ამით აიხსნება ზოგიერთი სანათ-

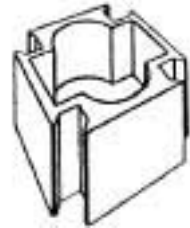
ლავი აუზის დაპატარავება და მათი შეცვლა ემბაზებით.¹¹ ამგვარ ძეგლთა ზოგად ტიპოლოგიაზე გარკვეულ წარმოდგენას ბიზანტიურ ხელოვნებაში შემორჩენილი, თუმცა შედარებით გვიანი პერიოდის – XI-XIV საუკუნეების – გამოსახულებებიც შეგვიქმნის.

იმას, რომ ნათლობა, ძირითადად ემბაზებში ხდებოდა, ბიზანტიურ ხელნაწერთა შორის ყველაზე ადრე (XI-XIV სს), გრიგოლ ნაზიანზელის ქადაგებანის პარიზული მინიატურა (miniature des Homelies de Gregorie de Nazianze de Paris. gr. 510. fol. 426 V)¹² ადასტურებს, რომელიც მოციქულთა მისიის ილუსტრაციას წარმოადგენს¹². მინიატურაზე თითოეული მათგანი სხვა მოციქულის მონათვლის დროსაა წარმოდგენილი. ნათლისღების საიდუმლო მრგვალ, ჯვრისებურ ან მრავალწახნაგა ემბაზებში სრულდება.

ნათლობის სცენები ჩნდება მოციქულთა საქმეთა ილუსტრაციებში. მაგალითად, კიევის აია სოფიას ტაძრის აფსიდის მარცხნივ მდებარე წმ. პეტრესა და პავლეს სახელობის ეკლესიაში გათხრებისას აღმოჩენილია მოციქულთა მისიის ილუსტრაციები. პეტრე, რომელიც ნათლავს გოგონას ოთხწახნაგა მარმარილოს თასში.¹³

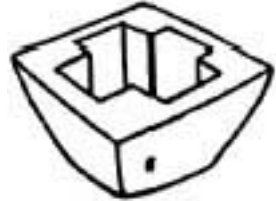
a) ქვის ემბაზი. უმ ეჯ ჯელალი. სირია. IV-VI სს.

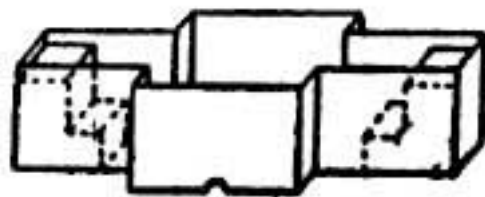
b) როდოსი. მესანაგროს ემბაზი. V-VI სს.

c) როდოსი. ლანანია. ქვის ემბაზი წმ. ირინეს ეკლესიიდან. V ს.

d) ქვის ემბაზი ობ ჯანაჰის მიწისქვეშა ეკლესიიდან. IV-VI სს.

e) ქვის ემბაზი. სურ ტირი. სირია. IV-VI სს.

2. ქვის ემბაზების ნიმუშები.

„ბალავარისა და იოდარფის რომანში“ (Ivrion 463. ათონზე, XII-XIII სს) ბალავარის მიერ იოდარფის მონათვლის სცენებიც. აქ ერთ შემთხვევაში ემბაზი მრგვალი ფორმისაა, იოდარფის მამის მონათვლის სცენაში (fol. 53 V^o) კი – ოთხკუთხა.¹⁴

ნათლობის სცენებს ვხვდებით XII სუკუნის ორ ხელნაწერში: რომში, ვატიკანის ბიბლიოთე-

3. უსანეთის სტელა. VIII-IX სს.

კაში დაცულ „კონსტანტინე მანასეს ქრონიკაში“, (Vat. Slav. 2) რომელიც ასახავს ბულგარეთის მეფის ბორის I-ის ნათლობის სცენას¹⁵ (fol. 163 V^o) და მადრიდის ნაციონალური ბიბლიოთეკის (Vitr. 26-2) „სკილიცას ქრონიკაში“, რომელშიც კონსტანტინე პორფიროგენეტის ნათლობის სცენაა გამოსახული.¹⁶ (fol. 121 b). ორივე ხელნაწერში წარმოდგენილია რამდენიმე ნათლობის სცენა მცირე ზომის მრგვალ, ერთფეხიან ლითონის მოძრავ ემბაზებში, რომლებიც მხოლოდ წარწერებითაა შემკული.

დიონისიუს (Dyonisiou) 587-ის ხელნაწერში¹⁷ წარმოდგენილია ძალზე იშვიათი ეპიზოდი – მაცხოვარი მოციქულთა თანდასწრებით ებრაელს ნათლავს. აქ გამოსახული ემბაზი იმ აბაზანების მსგავსია, რომლებიც ხშირად გვხვდება მაცხოვრის, ღვთისმშობლისა თუ ნათლისმცემლის შობის სცენებში, ან კიდევ მოციქულთა

ფერხთა ბანის ამსახველ სცენაში. ამგვარი ჭურჭელი, როგორც წესი, ძვირფასი ლითონისაგან იყო დამზადებული, ჰქონდა ოვალური ფორმა, იდგა ერთ ფეხზე და ზოგჯერ სახელურებიც გააჩნდა.

მსგავსი ემბაზების გამოსახულებები იგივე შინაარსის სცენებში მრავლად გვხვდება ლუფრის მუზეუმში დაცულ X-XI საუკუნეების სპილოს ძვლის ფირფიტებზეც.

ცნობები ამგვარი ემბაზების შესახებ, რომლებიც ძირითადად მარმარილოს ან ძვირფასი ლითონებისაგან მზადდებოდა და შემკული იყო დეკორატიული მოტივებით, ან წარწერებით, მეცნიერთა აზრით, მხოლოდ წყაროების მიხედვით შემოგვრჩა¹⁸. თავად ეს ნივთები კი სამწუხაროდ გაქრა.

სერბიაში (გრაჩანიცაში, სტუდენიცასა და დეჩანიში) შემონახულია მხოლოდ გვიანი ხანით – XIV ს-ის I ნახ-ით დათარიღებული, კვერცხისებური ფორმის მარმარილოს რამდენიმე ემბაზი, მომრგვალებული თავსახურითა და მარმარილოს მასიური ფეხით. თავდაპირველად ისინი ნართექსის სამხრეთ-დასავლეთ კუთხეში ყოფილა განლაგებული და ამიტომაც მკვლევარები ფიქრობენ, რომ ჭურჭელი წყალკურთხევისათვის იყო განკუთვნილი. მოგვიანებით ემბაზები ეგზონართექსში, ნათლისღების კომპოზიციის წინ გადაიტანეს.

ქვის ემბაზთა ჩვენთვის საინტერესო მაგალითს არც თუ ისე დიდი ხნის წინათ სირიაში აღმოჩენილი IV-VI საუკუნეების ძეგლები წარმოადგენს.¹⁹

ჯებელ ზავიეს მთიან მასივში გათხრილ მიწისქვეშა ქვაბულთა შორის ერთ-ერთში – ჰანაკში, მაარატ ალ-ნომანის ახლოს შემორჩენილი ემბაზი ერთი, მონოლითური ქვის ბლოკისაგან კვეთილ, შიგნიდან დაახლოებით 1 მ-ის სიმაღლის ოთხკუთხა ფორმის ყუთს წარმოადგენს²⁰.

ჰანაკიდან აღმოსავლეთით მდებარე ობ ჯანაპის მიწისქვეშა ქვაბულის ემბაზიც ფორმით ჰანაკის მსგავსია²¹ (ილ. 2d).

სირიაში, ალარუზში მთასთან კიდევ ერთ ქვის ემბაზს მიაკვლიეს, რომელსაც გარედან და შიგნიდან წაგრძელებული ჯვრის ფორმა აქვს, ხოლო თითოეულ მკლავში ჩასასვლელად თითო შიდა საფეხურია გამოკვეთილი. გარედან ემბაზი სტილიზებული ორნამენტული მოტივებითა და ჯვრების გამოსახულებებითაა შემკული.²² აქვე შეგვიძლია მოვიხსენიოთ ჯვრის ფორმის სხვა სირიული ემბაზებიც, მაგ., უმ ეჯ ჯელალი და სოურ ტირი (Sour, Tyr) (ილ. 2a, 2e).

ამგვარად, სამწუხაროდ, მოძრავი ემბაზების უმრავლესობა, დღეს არც ბიზანტიურ ნიშნულთა შორის შემორჩა. მათზე წარმოდგენას სხვადასხვა წყაროში მოძიებული მასალა გვიქმნის და საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ მოძრავი ემბაზები, წესისა და კანონის თანახმად, ჯერ

კიდევ ადრექრისტიანული ხანიდან ყოფილა გავრცელებული. ისინი ხშირად ძვირფასი ლითონისაგან, უფრო იშვიათად კი მარმარილოსაგან მზადდებოდა. შედარებით ადრეული (IV-VIII სს) ხანის ქვისაგან კვეთილი ოთხკუთხა ემბაზები კი, ვფიქრობთ, უფრო აღმოსავლეთის რეგიონებში, მაგ., სირიაში, სომხეთში,²³ საქართველოში უნდა ყოფილიყო გავრცელებული.

საქართველოში ბაპტისტერიუმებისათვის ცალკე შენობის აგების ტრადიცია არ არსებობდა. სამაგიეროდ, უკვე ადრეული ხანიდან ამ რიტუალისათვის საგანგებო სათავსი – სანათლაფი ყოფილა განკუთვნილი, როგორც ჩანს, ჩვეულებრივ, ტაძრის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში.²⁴ ამის მაგალითად შეიძლება, ბოლნისის სიონის (V სს)²⁵, წვეროდაბალის წმ. გიორგის (VI-VII სს), ან კიდევ ბზიფის ციხის ეკლესიები (IX სს)²⁶ მოვიყვანოთ.

მოძრავი ემბაზების აგების ტრადიციისა და მათი ხასიათის შესახებ საუბარი დღეისათვის საქართველოში ჟალეთის ემბაზთან ერთად შემორჩენილ, ძლიერ დაზიანებული წვეროდაბალის წმ. გიორგისა²⁷ და ბზიფის ციხის ეკლესიების ემბაზთა მაგალითზე რთულია. მათი გათვალისწინებით შეგვიძლია მხოლოდ ვივარაუდოთ, რომ ამ ხანაში ემბაზები ქვიშაქვისაგან იკვეთებოდა, ოთხკუთხა ან მართკუთხა ყუთის ფორმისა და საშუალო ზომის იყო.

ამ თვალსაზრისით გარკვეული დახმარება, შესაძლოა, ადრექრისტიანული ხანის პლასტიკაში არსებულმა ნათლისღების გამოსახულებებმა გაგვიწიოს. ბერიჯვრისა (VI-VII სს) (ილ. 4) და უსანეთის (VII-IX სს) (ილ. 3) სტელებზე წარმოდგენილ სცენებში იოანე ნათლისმცემელი მაცხოვარს ჟალეთის ემბაზის მსგავს, ოთხკუთხა (ოდნავ ტრაპეციის ფორმის), ორნამენტული დეკორით გაფორმებულ და ცენტრში მოზრდილი ჯვრით მკაფიოდ აქცენტირებულ ქვის ემბაზებში ნათლავს. ცხადი ხდება, რომ სახარების ტექსტიდან ამგარი გადახვევა (მაცხოვარი ხომ მდინარე იორდანეში მოინათლა), ლიტურგიის გავლენით იყო განპირობებული. ეს ფაქტი, გარკვეულწილად, წარმოდგენას გვიქმნის იმ ხანის ნათლისღების ლიტურგიის შესახებ. ამასთანავე, ვფიქრობთ, იგი ცხადყოფს, რომ ადრექრისტიანულ ხანაში, უკვე VI საუკუნიდან, ჟალეთის ემბაზის მსგავსი ფორმის ემბაზები იმდენად გავრცელებული იყო, რომ მათმა გამოსახულებებმა ამ ხანის იკონოგრაფიაშიც კი დაიმკვიდრა ადგილი. აქედან გამომდინარე, ჟალეთის ემბაზი ამგვარი დანიშნულების ძეგლთა შორის, შესაძლოა, თავისი ქვეყნისა და დროის ტიპურ ნიმუშადაც კი ჩაითვალოს.

ღიახ, იგი ტიპურია, მაგრამ, ამავე დროს, თავისი ერთიანად გააზრებული, ფუნქციურ დანიშნულებასთან დაკავშირებული რელიეფური დეკორის

4. ბერიჯვრის სტელა. VI-VII სს.

გამო, აშკარად გამორჩეული ხდება. ემბაზის წინა, ვიწრო მხარეს „ნათლისღების“ კომპოზიცია წარმოგვიდგება (ილ. 1), სრულად შემორჩენილ მხოლოდ ერთ გრძივ კედელზე – სამი წმინდანის ფიგურა და დიდი ზომის ტოლმკლავებიანი ჯვარი – სიმბოლო მაცხოვრის ნათლისღებისა. სცენებს განიერი, მსხვილი ფოთლოვანი მოტივისაგან შედგენილი ორნამენტული ჩარჩო შემოსაზღვრავს.

არც წვეროდაბალის წმ. გიორგისა (VI-VII სს) და არც ბზიფის ციხის (IX სს) ეკლესიის ემბაზები ფიგურული გამოსახულებებით შემკული არ ყოფილა. მათ ვერც ბერიჯვრისა (VI-VII სს) და უსანეთის (VII-IX სს) ნათლისღების სცენებში წარმოდგენილ ემბაზებზე ვხედავთ, თუმცა აქ, შესაძლოა, ოსტატს გაჭირვებოდა მცირე ზომის ემბაზზე რაიმე სიუჟეტის ამსახველი სცენის დატანა.

ჟალეთის ემბაზის სადღესასწაულო ხასიათის, მხატვრული თვალსაზრისით დასრულებული, ნათლისღების იდეის ამსახველი ფიგურული კომპოზიციები კი არაჩვეულებრივად სახეიმო განწყობას ქმნის და გამოარჩევს მას არა მარტო ემბაზთა, არამედ მის თანადროულ სხვა სკულპტურულ ძეგლთა შორისაც. ამით საფუძველი იქმნება, ვიფიქროთ, რომ ჟალეთის ემბაზი განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე და გამორჩეულად სათაყვანებელი ნივთი გახლდათ.

აქვე გასათვალისწინებელია VIII-IX საუკუნეებით დათარიღებული ჟაღეთის სამნავიანი ბაზილიკისა და მისივე VI-VII საუკუნეების ემბაზის ურთიერთობის საკითხიც: როგორც ჩანს, მოწიწებით შემონახული ემბაზი, თითქმის ორი საუკუნით გვიან აგებული ტაძრისათვის საგანგებოდ შემოუნახავთ. ამგვარად, ჟაღეთის ემბაზი, რომელიც ქართული პლასტიკური ხელოვნების ისტორიისათვის მნიშვნელოვან ძეგლს წარმოადგენს, განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს არა მარტო როგორც ადრექრისტიანული სკულპტურის ერთ-ერთი შესანიშნავი ნიმუში, არამედ როგორც საეკლესიო ღვთისმსახურების უმნიშვნელოვანესი რიტუალის – ნათლისღებისათვის განკუთვნილი უნიკალური ძეგლი.

შენიშვნები:

1. აქვე აღვნიშნავთ ჩვენთვის ცნობილ კიდევ ორ – წვეროდაბალის წმ. გიორგისა (VI-VII სს.) და ბზიფის ციხის (IX ს.) ეკლესიათა ემბაზებს, რომლებიც სამწუხაროდ, ძლიერ დაზიანებული შემორჩა.
2. ნ. ქაღიშივილი. ჟაღეთის ხუროთმოძღვრული ძეგლი. თბილისი. 1964. გვ. 57, 60-61, 66.
3. ნ. ქაღიშივილი. დასახ. ნაშრ. გვ. 37-39.
4. Th. F. Mathews. The Byzantine Churches of Istambul. London, 1976, p. 262-264.
5. A. Grabar. Premier Art chrétien. Paris. 1966. p. 68
6. J. Lafontaine-Dosogne. La tradition byzantine des baptistères et de leur décor, et les fonts de Saint-Barthélemy à Liège. Chaies Archeologiques. 1 37. Paris 1989. p. 48
7. A. Orlandos. Les baptistères du Dodécannèse, dans Actes d'Aix-en-Provence. p. 199-211
8. როდოსი, ლაჩანია – ოვალური ფორმის, ძირში მომრგვალებული ქვის ემბაზი (V ს.) წმინდა ირინეს ეკლესიიდან. როდოსი, მესანაგროს – V-VI საუკუნეების ჯვრის ფორმის ქვის ემბაზი და სხვ. (ილ. 2b, 2c). A. Khatchatrian. Les baptistères paléochrétien. Paris, 1962. p. 26, fig. 204, 205. p. 121.
9. J. Lafontaine-Dosogne. დასახ. ნაშრ. გვ. 48.
10. J. Lafontaine-Dosogne. დასახ. ნაშრ. გვ. 48.
11. A. Grabar. Premier Art chrétien. Paris. 1966. p. 68
12. H. Omont. Miniature des plus anciens manuscrits grecs de la la Bibliothèque nationale du IXe au XIe siècle. Paris, 1929, pl. LVI.
13. N. Lazarev. Old Russian Murals and Mosaics from the XI to the XVI Century. London. 1976, p. 48.
14. St. Pelekanidis. P. C. Christou. Ch. Tsioumis. S.K. Kadas. The Treasures of Mount Athos. Illuminated Manuscripts. I. Athens, 1974. fig. 81, 118.
15. I. Dujèev. Miniature na Manasievata letopis. Sofia. 1962. fig. 57.
16. A. Grabar. M. Manoussacas. L'illustration du manuscrits de Skylitzès de la Bibliothèque nationale de Madrid. Venise, 1979, p.67, fig. 134.
17. St. Pelekanidis. P. C. Christou. Ch. Tsioumis. S.K. Kadas. The Treasures of Mount Athos. Illuminated Manuscripts. I. Athens, 1974. fig. 196.
18. J. Lafontaine-Dosogne. დასახ. ნაშრ. გვ. 58
19. J-P Foudrin. Baptistèries paléocretiens du Đebel Záwiye. (Syrie). Chaies Archeologiques. №44. Paris. 1996. p.30
20. J-P Foudrin. დასახ. ნაშრ. p.32
21. A. Khatcharian. ნახ. 81. გვ. 12, 114.
22. J-P Foudrin. დასახ. ნაშრ. p.32
23. A. Khatcharian. დასახ. ნაშრ. გვ. 17, 62, 138. ნახ. 125, 126. ავტორი რამდენიმე სომხურ ემბაზს ასახელებს, მაგ. ეკლესიის ნიშაში შედგმული V საუკუნის ახტარაკის ქვის ოთხკუთხა ემბაზი, ზვართნოცის ეკლესიის ვაგჰარჩაპატის ქვის ოთხკუთხა ემბაზი.
24. რ. გვერდწითელი. წვეროდაბალის წმ. გიორგის ეკლესია ჭერემში. სამეცნიერო შრომების წელიწადეული. IV-V. თბილისი. 1999-2000 გვ. 37-39.
25. Г. Чубинашвили. Болнисский Сион. Известия института истории и материальной культуры. Т. IX. Тбилиси. 1940.
26. რ. გვერდწითელი. დასახ. ნაშრ. გვ. 39
27. ზ. ქუფარაშვილი. „წვეროდაბალი“. სამეცნიერო შრომების წელიწადეული. თბილისი. 1995. გვ. 108, ტაბ. 48, 1.

Nino Iamanidze

G. Chubinashvili Institute of History of Georgian Art

Georgian Academy of Sciences

ON THE PROBLEM OF TYPOLOGY OF GEORGIAN FONTS

The VI – VII centuries three-nave basilica stone font of Zhaleti in Tianeti region is a rare example among the monuments of this destination.

The data found in different sources allow us to conclude that quart angular stone-carved fonts of comparatively early times similar to the Zhaleti font must have been widespread, mostly, in the Eastern Christian World, namely: Syria, Armenia, Georgia. (In Georgia - the fonts of Tsverodabali (VI-VII cent.) St. George's and Bzipi (IX cent.) fortress churches).

In early Christian period, VI-VII centuries, the fonts of such shape and baptizing in them had been so frequent in Georgia that their reflection found place in the iconography of this period – on the steles of Berijvari (VI-VII cent.) and Usaneti (VIII-IX cent). Consequently, the Zhaleti font can be considered to be a typical example of the early Christian Georgia.

At the same time, this font becomes distinguished among other monuments of its time for the festive character and artistically sublet relief decor.